

RECENZJE

Przegląd Historyczno-Oświatowy
2025, nr 3–4
PL ISSN 0033-2178



BARTŁOMIEJ JANICKI: *DYDAKTYKA HISTORII W DOBIE TECHNOLOGII CYFROWYCH*, OPOLE 2024, s. 168

W ostatnim czasie na rynku wydawniczym ukazała się publikacja *Dydaktyka historii w dobie technologii cyfrowych* autorstwa dr. Bartłomieja Janickiego, wykładowcy Uniwersytetu Opolskiego. Autor od lat zajmuje się dydaktyką historii, ze szczególnym uwzględnieniem metod technologii informacyjno-komunikacyjnej oraz wykorzystaniem komiksu edukacyjnego w procesie nauczania. Łączy wiedzę teoretyczną z praktyką akademicką oraz szkolną, angażując się w projekty społeczne wspierające nauczycieli w procesie nauczania, m.in. w serwisie: *Superbelfrzy RP*, czy pisząc artykuły skierowane do grona pedagogicznego, m.in. *Komiks historyczny w szkolnym nauczaniu o holocauście Romów* (Janicki, 2012, s. 39–44) czy *Światłem ekranu w mrok epidemii, czyli zaaplikujmy sobie aplikacje* (Janicki, 2021, s. 17–20). Pozycje Janickiego odpowiadają na potrzebę odniesienia się edukacji oraz dydaktyki nauczania historii do sposobu przekazywania wiedzy z wykorzystywaniem najnowszych technologii. W dobie transformacji cyfrowej, ze szczególnym uwzględnieniem AI oraz nowego pokolenia Alfa, publikacje na ten temat zwracają uwagę na pytanie, które powinno coraz częściej pojawiać się w przestrzeni akademickiej: *Quo vadis, educatio?*

Recenzowana publikacja składa się ze wstępu, zakończenia, bibliografii oraz trzech rozdziałów: *Technologie informacyjne w szkolnym procesie nauczania* (rozdz. I, s. 11–27), *Cyfrowe narzędzia dydaktyczne i ich wykorzystywanie w procesie nauczania historii* (rozdz. II, s. 29–119), *Technologie informacyjne w warsztacie pracy nauczyciela historii* (rozdz. III, s. 121–160). Opracowanie skierowane jest do studentów, nauczycieli, metodyków oraz

dydaktyków. Już na wstępie autor zaznacza, że książka ma za zadanie pokazać, jak w przystępny, a jednocześnie interesujący sposób nauczać historii w XXI w. Praca ukazuje zagrożenia płynące z nadmiernego korzystania z tych narzędzi (np. zbyt częste korzystanie z technologii może prowadzić do ograniczenia myślenia krytycznego).

Układ treści ma charakter praktyczno-aplikacyjny. Książka zawiera różnorodną w formie i treści literaturę, począwszy od 1956 do 2024 r. (raporty z badań, strony rządowe, sympozjony, artykuły naukowe, strony internetowe), co tworzy dobrą bazę do analizy i przedstawienia narzędzi TIK. Autor nie ogranicza się tylko do ujęcia teoretycznego – prezentuje narzędzia, rozwiązania i metody możliwe do bezpośredniego wykorzystania w pracy dydaktycznej. Bibliografia składa się z 68 pozycji, w tym z opracowań w języku angielskim, chociaż są one skromne. Odczuwalny jest brak większej liczby pozycji obcojęzycznych, ponieważ większość narzędzi multimedialnych nie pochodzi z Polski. W publikacji znajdują się linki nieujęte w bibliografii, wprost nawiązujące do cyfrowych narzędzi, np. www.medievalmemes.org czy <https://gwo.pl/podcasty-historia>. Każdy z nich jest opatrzone informacją dotyczącą dostępu, a na czas sprawdzania pozycji, tj. 10.11.2025 r., wszystkie linki były aktywne. Przy tego typu źródłach informacja ta jest niezwykle istotna, ponieważ – jak autor pokazał – narzędzia cyfrowe i linki szybko mogą stać się nieaktualne. W opracowaniu znajduje się też 46 ilustracji przedstawiających użycie TIK w praktyce, z tego 35 przykładów jest opracowaniem własnym, np. *Ryc. 27. Trimino historyczne: „Polacy podczas II wojny światowej”* lub *Ryc. 41 Komiksowy kadr i socrealistyczny plakat – obrazy własne wygenerowane przez Kreator Obrazów w aplikacji Projektant (Copilot)*. Ilustracje pełnią nie tylko funkcję pogładową, ale pozwalają też uchwycić sposób, w jaki technologie cyfrowe mogą być twórczo integrowane z przekazywaniem wiedzy historycznej.

W rozdziale pierwszym autor dokonuje teoretycznego wprowadzenia w problematykę technologii informacyjnych w procesie nauczania w szkołach. Akcentuje także konieczność dostosowania współczesnej dydaktyki do innego profilu ucznia z pokolenia Alfa, wykazując jednocześnie potrzebę systemowego wsparcia w kształceniu nauczycieli w tym zakresie, sugerując większą liczbę szkoleń oferowanych przez ministerstwo edukacji dla tej grupy zawodowej. W tym kontekście przywołuje dane raportu przygotowanego przez Centrum Cyfrowe z 2020 r. (Buchner, Wierzbicka, 2020, s. 37), według którego tylko 5% nauczycieli realnie potrzebuje takiego wsparcia. W innym fragmencie autor odnosi się do raportu Polskiego Instytutu Ekonomicznego (także z 2020 r.), który wskazuje na wyraźną potrzebę podnoszenia kwalifikacji cyfrowych. Zestawienie tych dwóch źródeł powoduje niekonsekwencję metodyczną, zabrakło w niej bowiem komentarza autora, który rozwinąłby zaistniałe wątpliwości.

W kontekście dyskusji o doksztalcaniu nauczycieli na omawianym polu warto odnieść się do raportów, których autor nie uwzględnił, np. *Nauczycielki i nauczyciele o pracy w zawodzie*. Raport TALIS 2024 pokazuje, że nauczyciele

w wieku 45–55 oraz powyżej 55 lat stanowią ok. 60% kadry, a średni wiek nauczyciela w Polsce to 48 lat. Sugeruje to, że pomimo próby systemowego wdrażania narzędzi TIK w awansie zawodowym nauczycieli (zob. *Podstawowe kierunki polityki oświatowej państwa (MEN, 2025)* czy *Polityka Cyfrowa Transformacji Edukacji (Monitor Polski 2024, poz. 812)*) nauczyciele bardziej doświadczeni życiowo i metodycznie mogą mieć coraz większy problem, aby korzystać z najnowszych technologii, takich jak AI, oraz umiejętnie, przy jej pomocy, kształcić uczniów. Najnowszy Raport NASK z 2024 r., w szczególności wywód Anny Rywczyńskiej, przedstawia trudności w wykorzystywaniu sztucznej inteligencji w polskiej szkole. Te wnioski wspierają tezę Janickiego, który twierdzi, że w tej chwili w Polsce istnieje *pozorna cyfryzacja – niepoparta zmianami w metodyce nauczania-uczenia się*.

Autor podejmuje się analizy profilu pedagoga nie tylko jako osoby przekazującej wiedzę, ale także jako mentora kształtującego kompetencje informacyjne wraz z ich krytyczną analizą. Janicki przedstawia i analizuje różne modele teoretyczne procesu uczenia się, w tym uzupełnioną taksonomię Blooma, przez Andrew Churches'a, dodatkowo tworząc własny schemat ich przedstawienia (wykorzystując najnowszą technologię). Opisuje także model SAMR (R. Puentedura) jako praktyczne narzędzie opisu stopnia wdrażania edukacji. Zwraca jednocześnie uwagę, że to te dwa ostatnie etapy powodują zmianę procesu uczenia się z biernej na aktywną. W rozdziale tym można zapoznać się z pozytywnymi efektami korzystania z TIK, jednocześnie autor ukazuje analizę krytyczną nadmiernego korzystania z technologii cyfrowej, gdy zapomina się o tradycyjnych elementach dydaktyki, takich jak niższy poziom koncentracji, uzależnienie od bodźców czy spadek umiejętności analizy krytycznego myślenia. W swojej pracy odwołuje się także do badań prowadzonych w Szwecji, ukazujących, że nieumiejętne wprowadzenie i korzystanie z TIK może doprowadzić do obniżenia poziomu przyswajania wiedzy. W swojej konkluzji przedstawia wniosek, że aktualną potrzebą jest umiejętność mądrego i krytycznego łączenia świata tradycyjnego z najnowszą techniką – to ona ma świadczyć o wysokim poziomie edukacji.

Drugi rozdział przedstawia konkretne cyfrowe narzędzia wraz z opisem sposobu korzystania z nich oraz konkretną bazą wykorzystywanych wcześniej narzędzi oraz zapleczem dydaktycznym. Na przykład przy okazji omawiania multimedialnych gier terenowych autor zwraca uwagę na teorie Dawida A. Kolba (cykl Kolba), odnosi się też do dydaktyka Macieja Fica w kwestii wykorzystywania piosenek oraz badań Allana Paivio – na temat lepszego przyswajania informacji przy pomocy obrazów. Na uwagę zasługuje fakt, że autor początkowo tworzy szereg pytań skierowanych do odbiorców, tj. nauczycieli, dydaktyków czy metodyków, aby podczas korzystania z konkretnych narzędzi nie sięgali do nich bezrefleksyjnie. Zwraca także uwagę na odpowiednie dopasowanie treści przy tworzeniu materiałów edukacyjnych (np. Fundacja Anny Frank wyświadczyła oświadczenie na temat escape roomu przenoszącym uczestników

do kryjówki Anny Frank. Pracownicy fundacji uznali ten element za sprzeczny z etosem Holocaustu, gdyż przekształcał autentyczne doświadczenie cierpienia w formę rozrywki). Podane przykłady stanowią obszerną bazę pomocną przy nauczaniu historii, ale także nauk pokrewnych. Pokuszę się o stwierdzenie, że jest to pierwsza publikacja posiadająca tak obszerny wachlarz narzędzi cyfrowych. Jednocześnie w pracy dostrzegalne są pewne niedociągnięcia metodologiczne. Choć autor podkreśla potrzebę empirycznej weryfikacji skuteczności nowych narzędzi dydaktycznych, sam ogranicza się głównie do refleksji teoretycznej, analizy literatury oraz konkretnych przykładów narzędzi. Brakuje pogłębionych badań terenowych, które pozwoliłyby ocenić faktyczny wpływ metod zastosowanych w pracy z uczniami. W kilku miejscach ujęcie wydaje się także zbyt entuzjastyczne. Janicki wyraźnie akcentuje pozytywne aspekty technologii, rzadziej natomiast wskazuje na ich ograniczenia: dekoncentrację uczniów, spłylenie przekazu czy ogromną ilość czasu poświęconą wykorzystywanemu narzędziu, podczas gdy proces nauczania zamknięty jest w 45-minutowej lekcji, włączając w to czynności porządkowe.

Warto zwrócić uwagę na ostatni rozdział, który omawia działanie z AI (w starszych artykułach wątek ten nie był jeszcze omawiany). Ukazuje on, jak sztuczna inteligencja może być pomocna przy tworzeniu materiałów dydaktycznych, zwraca uwagę na przyspieszenie procesu nauczania. Janicki ponownie przedstawia ogromną bazę przykładowych narzędzi cyfrowych, ukazując, że do procesu tworzenia materiałów można zaprosić także uczniów. Warto zwrócić uwagę na to, że do pełnego korzystania z niektórych przedstawionych aplikacji konieczne jest opłacenie subskrypcji, chociaż jest też możliwość korzystania z darmowych wersji, tylko o słabszym zapleczu. W ostatniej części autor przedstawia strony internetowe, które mogą pomóc dydaktykom w znajdowaniu nowych treści, jak i tworzeniu nowych.

Publikacja posiada mocny walor inspiracyjny, dlatego powinna być obowiązkową lekturą dla wszystkich osób zajmujących się kształceniem w dziedzinie historii, tj. dla nauczycieli, metodyków, dydaktyków oraz nauczycieli akademickich przekazujących wiedzę przyszłym nauczycielom historii. Autor proponuje model nauczyciela jako kreatora środowiska poznawczego, który łączy wiedzę historyczną z kompetencjami cyfrowymi i medialnymi, jako swoistego rodzaju mentora, który pomaga uczniowi w zdobyciu wiedzy i kompetencji kluczowych. Jest to jedno z innowacyjnych podejść do nauczania historii, wpisujące się w aktualne trendy naukowe. Książka, mimo wszystko, nie zawsze pokazuje realne konsekwencje dla warsztatu nauczyciela historii, np. nie zwraca uwagi na czas poświęcony tworzeniu materiałów oraz wykorzystywaniu ich na zajęciach. Co prawda, zwraca uwagę na niezbędną wiedzę, jaką muszą posiadać uczniowie, zanim zaczną korzystać z zasobów AI czy technologii informacyjnych. Warto zauważyć, że proponowane rozwiązania – mimo pewnej idealizacji – mogą przyczynić się do rozwijania u uczniów umiejętności analizy źródeł, krytycznego myślenia oraz świadomości narracyjnej.

Na tle dotychczasowych opracowań książka B. Janickiego umiejscawia się między klasyczną dydaktyką historii a nowymi trendami humanistyki cyfrowej. Jej ogromna wartość polega na łączeniu obu perspektyw – tradycyjnej refleksji oraz analizy kultury cyfrowej. *Dydaktyka historii...* niewątpliwie może stać się punktem odniesienia do dalszych badań nad kształtowaniem kompetencji historycznych w środowisku wirtualnym. Warto w następnych publikacjach poszerzyć je o badania terenowe, dotyczące wpływu narzędzi cyfrowych na uczniów. Pomimo odwołań do literatury obcojęzycznej brakuje także porównania, jak narzędzia cyfrowe rozwijają się w innych krajach. Zabrakło np. nawiązania do numeru specjalnego „Journal of Special Education Preparation” (2024), w którym autorzy przedstawiają możliwości wykorzystania AI w edukacji, w szczególności w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, których autor w swojej publikacji nie uwzględnia. Należy wziąć pod uwagę fakt, że czasopismo ukazało się w podobnym czasie co publikacja, w związku z tym autor mógł nie mieć możliwości zapoznania się z nim. Odczuwalny jest też brak streszczenia w języku angielskim, a możliwe, że praca mogłaby cieszyć się także zainteresowaniem badaczy anglojęzycznych. Warto zwrócić uwagę, że publikacja w niedługim czasie może mierzyć się z nieaktualnością, jednak w żaden sposób nie jest to wina autora, a szybkiego rozwoju technologicznego. Pomimo nielicznych niedostatków metodologicznych książka Bartłomieja Janickiego stanowi ważne dopełnienie refleksji nad nową rolą dydaktyki historii w epoce cyfrowej.

BIBLIOGRAFIA

Buchner A., Wierzbička M. (2020), *Edukacja zdalna w czasie pandemii*, https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/11/Raport_Edukacja-zdalna-w-czasie-pandemii.-Edycja-II.pdf, (dostęp: 18.03.2026).

Janicki B. (2012), *Komiks historyczny w szkolnym nauczaniu o holokaście Romów*, „Wiadomości Historyczne: czasopismo dla nauczycieli” t. 55.

Janicki B. (2021), *Światłem ekranu w mrok epidemii, czyli zaaplikujmy sobie aplikacje*, „Wiadomości Historyczne z WOS” t. 3.

„Journal of Special Education Preparation” (2024), t. 4, nr 2, <https://openjournals.bsu.edu/JOSEP/issue/view/375>, (dostęp: 10.11.2025).

Ministerstwo Edukacji Narodowej (2025), *Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2025/2026*. Warszawa: MEN, <https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20252026> (dostęp: 10.11.2025).

Monitor Polski (2024), *Uchwała Rady Ministrów nr 98 z 17 września 2024 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą „Polityka Cyfrowej Transformacji Edukacji”*, poz. 812, <https://dziennikustaw.gov.pl/M2024000081201.pdf> (dostęp: 10.11.2025).

Paczuska K. (red.) (2025), *Nauczycielki i nauczyciele o pracy w zawodzie. Wyniki Międzynarodowego Badania Nauczania i Uczenia się TALIS 2024*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, <https://ibe.edu.pl/files/BIBLIOTEKA/TALIS/talis-2024.pdf> (dostęp: 10.11.2025).

Rywczyńska A. (2025), *Wyzwania i potrzeby nauczycieli i nauczycielek w zakresie wykorzystania sztucznej inteligencji w edukacji*. Warszawa: NASK – Państwowy Instytut Badawczy, <https://www.nask.pl/media/2025/06/Raport-generatywnaAI.pdf> (dostęp 10.11.2025).

MAGDALENA WILCZYŃSKA
ORCID: 0000-0003-1575-0800